

ARTIKELEN

Hoe slachtofferbewust werkt de reclassering?*

Debbie J.M. Mollen & Jaap A. van Vliet

Inleiding¹

Het strafproces is in de eerste plaats bedoeld om vast te stellen of de verdachte de criminele daad heeft gepleegd. En daarnaast onder meer om vast te stellen of, en in welke mate, de dader verantwoordelijk kan worden gesteld voor het plegen van die daad. Volgens de in Nederland gangbare benadering is de straf die daarop eventueel volgt, bedoeld om een aantal doelen in de toekomst te bereiken. Gesproken wordt dan over: speciale preventie, generale preventie en herstel.

Bij speciale preventie gaat het, naast de incapacitatie die de opsluiting tot gevolg heeft, onder meer ook om afschrikking ter voorkoming van recidive en om re-socialisatie, die ook wordt verondersteld een bijdrage te leveren aan het verminderen van recidive. Met generale preventie wordt beoogd anderen af te schrikken en te voorkomen dat zij delicten zullen begaan, wetende dat hierop een straf kan volgen. In dit artikel zullen wij ons richten op herstel, het herstel van de relatie tussen dader en slachtoffer, zoals dat in het beleid van de reclassering de afgelopen jaren is opgenomen, aanvankelijk onder de noemer 'slachtofferbewust werken'.

De reclassering heeft als doel bij te dragen aan een veilige en humane samenleving. Het zo veel mogelijk voorkómen van nieuw delictgedrag van de reclasseringscliënten staat hierin centraal. Reclasseringswerkers werken aan de combinatie van risicobeheersing, gedragsverandering en re-integratie van reclasseringscliënten. Per cliënt zal de verhouding tussen deze componenten verschillen. Het vermogen om die specifieke combinatie, bij elke cliënt afzonderlijk en met behulp van onderbouwde instrumenten zoals de Recidive Inschattingsschalen (RISc),² te kunnen inschatten, is kenmerkend voor de reclasseringswerker. Het is belangrijk dat reclasseringswerkers in staat zijn samen te werken met andere professionals binnen en buiten de justitieketen, rekening houdend met ieders expertise en positie.

* Debbie J.M. Mollen is werkzaam op de afdeling Executie bij het Ressortsparket Arnhem-Leeuwarden. Dr. Jaap A. van Vliet is zelfstandig adviseur en onderzoeker en tevens redacteur van PROCES.

1 Dit artikel is mede gebaseerd op een afstudeeronderzoek van Debbie Mollen aan de opleiding Sociaal Juridische Dienstverlening en op J.A. van Vliet, L. Krechtig & A. Menger, 'Slachtofferbewust werken. Herstel van de relatie tussen dader en slachtoffer', in: G. Frerks e.a. (red.), *Vechten, straffen of helen in mediation: dilemma, paradox of contradictie*, Antwerpen/Apeldoorn: Maklu 2016, p. 43-55.

2 Het risicotaxatie-instrument dat door de reclassering wordt gehanteerd.

Debbie J.M. Mollen & Jaap A. van Vliet

Sinds 2014 is door de reclassering, mede op aandringen van het ministerie van Veiligheid en Justitie, beleid ontwikkeld om meer ‘slachtofferbewust’ te gaan werken. Feitelijke veranderingen in het strafrechtproces en het beleid, die in het navolgende worden samengevat, hebben gevolgen voor alle ketenpartners, ook voor de reclassering. Los hiervan heeft de reclassering eigen inhoudelijke redenen om het perspectief van het slachtoffer meer te integreren in het reclasseringswerk. Want er zijn aanwijzingen dat ‘slachtofferbewustzijn’ bij reclasseringscliënten een rol kan spelen bij het verminderen van de kans op recidive.³

Slachtofferbewust werken, dat in de volgende paragraaf nader wordt gedefinieerd, is inmiddels vertaald van beleid naar praktijk. Debbie Mollen heeft een onderzoek verricht naar het slachtofferbewust werken binnen de reclassering van het Leger des Heils op de locaties Amsterdam, Arnhem, Eindhoven en Utrecht. Door middel van in totaal 83 enquêtes onder de toezichthouders, adviseurs en werkbegeleiders is onderzocht in hoeverre de reclasseringsmedewerkers van het Leger des Heils volgens henzelf slachtofferbewust werken. Ook is door middel van deze enquête onderzocht welke belemmeringen de reclasseringsmedewerkers ondervinden wanneer zij slachtofferbewust willen werken en welke oplossingen daarvoor bedacht kunnen worden. Daarnaast is er een literatuuronderzoek gedaan naar de privacywet- en regelgeving met betrekking tot het slachtofferbewust werken. Ter versterking van de literatuur is er een interview gehouden met mevrouw mr. Van Wijk⁴ en is er gekeken naar de discretionaire ruimte die de privacywet- en regelgeving biedt met betrekking tot het slachtofferbewust werken. De totale respons op de enquête bedraagt 48%.

In dit artikel zijn enkele opmerkelijke uitkomsten vanuit dit onderzoek samengevat. Omdat het onderzoek werd uitgevoerd binnen een enkele reclasseringsorganisatie, zijn de resultaten niet representatief voor de ontwikkelingen binnen de gehele reclassering, maar geven zij wel een indicatie voor de stand van zaken op dit moment.

Ontwikkelingen met betrekking tot het slachtoffer in het beleid, in het strafproces en binnen de reclassering

Terwijl de positie van de dader in het strafproces duidelijk is, was het lange tijd niet zo dat de belangen van het slachtoffer goed waren geborgd. In de politiek en op beleidsniveau wordt momenteel gezocht naar manieren om de belangen van daders en slachtoffers meer met elkaar in evenwicht te brengen. Kort gezegd gaat het om de vraag hoe vorm te geven aan erkenning van het slachtoffer in het strafproces. Vergelden is daarbij een maatschappelijke taak. De straf is vergelding, ‘maar het is niet zo dat in de straf de dader iets aan het slachtoffer geeft. Wij bur-

3 A. van Hoek e.a., *De toepassing van herstelrecht in Nederland: toekomstvisie en advies*, Amsterdam: Stichting Restorative Justice Nederland 2011, in opdracht van het ministerie van Veiligheid en Justitie, te downloaden via www.restorativejustice.nl; E. Top, S. Zebel & M. van den Berg, ‘Slachtoffer-dadercontact: een stap verder in de verwerking’, in: J.A. van Vliet (red.), *De recidivist als medeburger*, Amsterdam: uitgeverij SWP 2015, p. 121-134.

4 Advocate in dienstbetrekking bij de reclassering van het Leger des Heils.

gers geven iets aan het slachtoffer door de dader te straffen en daarmee tot uitdrukking te brengen dat de handeling van de dader niet in orde is, maar dat de burger die het slachtoffer is, wel degelijk drager van rechten is. Daarom wordt de dader gestraft. In die straf herstel ik dus het slachtoffer als burger en als drager van rechten', stelt filosoof Frans Geraedts.⁵ Vergelding is dus niet iets wat het slachtoffer doet, maar wat de maatschappij doet, ook om aan het slachtoffer duidelijk te maken dat het niet deugde wat de dader heeft gedaan.

Naast het belang van re-integratie van delinquenten en het actief werken aan het verminderen van hun kans te recidiveren richt het ministerie van Veiligheid en Justitie zich de afgelopen decennia onder meer op versterking van de rol van slachtoffers in het strafrechtproces. In de jaren tachtig leidde dit tot verschillende richtlijnen van het Openbaar Ministerie om de bejegening van slachtoffers te verbeteren. Vanaf 1992 kregen slachtoffers meer mogelijkheden om een schadevergoeding te vorderen (Wet Terwee). Vanaf 2004 kunnen slachtoffers van ernstige delicten een schriftelijke slachtofferverklaring indienen voor de rechtszaak, en in 2005 kregen slachtoffers spreekrecht. Het slachtoffer had echter nog geen zelfstandige en wettelijk geregelde positie in het strafrecht.

Met de *Wet versterking positie slachtoffer* van 2010 is dit veranderd. Hierin zijn onder meer het algemene recht op correcte bejegening en het recht op informatie sterk verruimd. Ook is de mogelijkheid tot schadevergoeding verruimd en verbeterd. Op 1 januari 2011 is deze wet in werking getreden. Hiermee heeft het slachtoffer een eigen positie in het strafrecht gekregen. Tevens is een aantal rechten die eerst alleen in beleidsregels stonden in de wet opgenomen. Hiermee is de Nederlandse wetgeving (meer) in overeenstemming gebracht met het Kaderbesluit slachtofferzorg van de Europese Unie uit 2001.

In 2012 breidde het ministerie het beleid rond slachtoffers verder uit met het *beleidskader Herstelbemiddeling in het strafrecht*, waarin het stimuleren van herstelbemiddeling centraal staat. Slachtoffer-dadergesprekken werden al sinds 2007 door Slachtoffer in Beeld (SiB) uitgevoerd. Ook de reclassering experimenteerde – mondjesmaat – met bemiddelingsgesprekken. Bij Reclassering Nederland (RN) stelde het Landelijk Management Team in 2012 vast dat mediation goed past bij de visie van RN, omdat de dader verantwoordelijkheid voor zijn delict kan nemen door mee te werken aan mediation. Voor Leger des Heils Jeugdzorg & Reclassering is de positie van het slachtoffer al enkele jaren een speerpunt in het beleid; hierover werd in 2014 een symposium georganiseerd⁶ en het in dit artikel beschreven onderzoek verricht. In het voorjaar van 2013 kondigde de staatssecretaris, in een aangescherpte visie op de positie van slachtoffers, meer maatregelen aan om deze positie te versterken. Onder andere door betere informatievoorziening, meer mogelijkheden tot schadevergoeding en uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers tijdens de zitting.⁷

5 F. Geraedts, 'De menselijke waardigheid van slachtoffers en de bekering van de dader', in: J.A. van Vliet & A. Menger (red.), *Dader en slachtoffer, een paar apart*, Amsterdam: SWP 2015, p. 37-44.

6 Zie: J.A. van Vliet & A. Menger (red.), *Dader en slachtoffer, een paar apart*, Amsterdam: SWP 2015.

7 Van Vliet & Menger 2015.

Debbie J.M. Mollen & Jaap A. van Vliet

Het ministerie van Veiligheid en Justitie heeft enkele jaren geleden in het kader van dit beleid de reclassering de opdracht gegeven om meer slachtofferbewust te gaan werken. In het afgelopen jaar heeft de Hogeschool Utrecht voor de drie reclasseringsorganisaties gewerkt aan een onderzoek dat beleid in die richting moet stimuleren en handreikingen moet geven voor methodieken die het slachtofferbewust werken kunnen ondersteunen.⁸

Maar wat wordt bedoeld met slachtofferbewust werken? In het genoemde onderzoek van de Hogeschool Utrecht ten behoeve van de drie reclasseringsorganisaties is dit als volgt gedefinieerd: 'slachtofferbewust werken bij de reclassering is het bewust betrekken van het perspectief en de belangen van het slachtoffer bij het werken met de dader. Dit in brede zin en voor zover het is te verantwoorden vanuit de primaire opdracht van de reclassering om recidive te verminderen en re-integratie van reclasseringscliënten/daders te bevorderen. Bij deze verantwoording dient zowel het morele niveau (juist handelen) als het professionele niveau (effectief handelen) te worden betrokken.'⁹ De vraag is dan of slachtofferbewust handelen door de reclassering bijdraagt aan de doelstellingen van de reclassering.

De reclassering constateerde dat er voor reclasseringswerkers onvoldoende kennis beschikbaar was om het perspectief van het slachtoffer optimaal te integreren in hun werk. In het verlengde hiervan hadden zij nog onvoldoende handvatten om het slachtofferperspectief te bespreken met cliënten en om hen eventueel voor te bereiden op slachtoffer-dadergesprekken. Deze methodische handvatten, die inmiddels zijn ontwikkeld en worden geïntegreerd in het werk, zijn een aanvulling op de methodiek Werken in gedwongen kader die binnen de reclassering wordt gehanteerd.¹⁰

Slachtofferbewust werken

Dat door de reclassering het perspectief en de belangen van het slachtoffer bewust worden betrokken bij het werken met de dader door herstelgerichte activiteiten in te zetten,^{11,12} dient in brede zin te worden opgevat voor zover het te verantwoorden is vanuit de doelen van de reclassering om recidive te voorkomen en te verminderen en re-integratie van reclasseringscliënten te bevorderen.¹³ Naast het feit dat het slachtoffer een steeds belangrijker positie krijgt in de maatschappij en de strafrechtspleging, hebben de drie reclasseringsorganisaties

8 A. Menger, J. Hanrath & J.A. van Vliet, *Slachtofferbewust werken bij de reclassering. Een verkenning en aanknopingspunten voor het handelen*, Utrecht: Hogeschool Utrecht KSI 2014; L. Krechtig, J.A. van Vliet & A. Menger, *Slachtofferbewust werken. Een handreiking voor reclasseringswerkers*, Utrecht: Hogeschool Utrecht KSI 2014.

9 Menger, Hanrath & Van Vliet 2014, p. 6.

10 A. Menger, L. Krechtig & J. Bosker, *Werken in gedwongen kader. Methodiek voor het forensisch sociaal werk*, Amsterdam: SWP 2013.

11 Menger, Hanrath & Van Vliet 2014, p. 8.

12 Persoonlijke mededeling, Heleen Nouse, ambassadeur slachtofferbewust werken bij Leger des Heils Jeugdzorg & Reclassering, 11 februari 2016.

13 Krechtig, Van Vliet & Menger 2014, p. 8.

(3RO) zelf ook redenen om het perspectief van het slachtoffer meer mee te nemen in het reclasseringswerk. Er bestaan namelijk aanwijzingen, en onlangs ook onderzoeken door de universiteiten van Maastricht en Groningen, die aantonen dat wanneer de cliënt beseft dat hij schade heeft berokkend, de motivatie om te veranderen versterkt kan worden en daarmee recidive kan worden voorkomen.¹⁴ Opmerking verdient nog dat het niet voor het eerst is dat de reclassering zich bezighoudt met slachtoffers. Medewerkers van de reclassering hebben in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw aan de basis gestaan van het ontwikkelen van organisaties voor slachtofferhulp. Deze organisatie bestaat nu nog steeds: Slachtofferhulp Nederland.¹⁵

Slachtofferbewustzijn

Allereerst is het van belang dat de reclasseringswerkers 'slachtofferbewustzijn' ontwikkelen alvorens zij dit bij de reclasseringscliënten kunnen ontwikkelen en vervolgens kunnen vergroten.¹⁶ De 3RO constateerden dat er voor reclasseringswerkers onvoldoende kennis beschikbaar was om het perspectief van het slachtoffer optimaal te integreren in hun werk met daders. In het verlengde hiervan hadden zij nog onvoldoende handvatten om het slachtofferperspectief te bespreken met daders en om hen eventueel voor te bereiden op slachtoffer-dadergesprekken. Om in die leemte te voorzien zijn door de Hogeschool Utrecht in 2014 uitgangspunten voor beleid en methodische handvatten geformuleerd.¹⁷

Het is van belang dat de reclasseringswerkers zich bewust zijn van het slachtoffer tijdens de gesprekken met cliënten en beseffen dat de belangen van het slachtoffer een rol spelen in het reclasseringsproces. Ook is het van belang dat zij beseffen dat de positie van het slachtoffer steeds sterker is geworden en dat de reclassering daarbij aan moet sluiten. Verder is het belangrijk dat de reclasseringswerkers beseffen dat de cliënt een rol kan spelen in de verwerking van het delict voor het slachtoffer, en andersom ook. Zowel het slachtoffer als de cliënt moet het delict verwerken. De manier waarop dit gebeurt, kan invloed hebben op hoe beiden verder hun leven gaan leiden.¹⁸

Het slachtofferbewustzijn bij de cliënt houdt in dat hij zich bewust is of wordt van de gevolgen die het delict heeft voor slachtoffers en dat de cliënt dus beseft dat hij door zijn handelen schade heeft berokkend bij anderen.¹⁹ Hij dient zich ook te realiseren dat zijn gedrag bij verlof of na detentie opnieuw impact kan hebben op het slachtoffer.

14 Top, Zebel & Van den Berg 2015, p. 121-134; <http://jaarverslag.reclassering.nl/2014-in-beeld/slachtofferbewust-werken-hoge-prioriteit/>.

15 Van Vliet & Menger 2015, p. 8.

16 Menger, Hanrath & Van Vliet 2014, p. 5.

17 Menger, Hanrath & Van Vliet 2014; Krechtig, Van Vliet & Menger 2014.

18 Krechtig, Van Vliet & Menger 2014, p. 8.

19 Krechtig, Van Vliet & Menger 2014 p. 9.

Herstelgerichte activiteiten

‘Toen ik het woord kreeg, heb ik haar eerst mijn excuses aangeboden. Ik schaamde me zo over wat ik had gedaan! En ik heb haar verteld over mijn jeugd, dat ik verslaafd was aan cocaïne en dat ik in een ontwenningkliniek heb gezeten. Die was me te bijbels, dus liep ik weg en heb toen geld van mijn rekening gehaald, duizend euro, om cocaïne te kopen. Ik stond echt strak van de cocaïne en moest en zou een vrouw hebben toen Sandra net voorbij liep. Toen na een paar dagen de drugs waren uitgewerkt, kwam ik bij zinnen en heb ik mijzelf aangegeven. Maar dat laatste wist ze natuurlijk al.

Na onze ontmoeting hebben we nog een paar keer met elkaar geschreven. Ik was zo opgelucht na het gesprek! Door onze ontmoeting had ik ook de moed om aan medegedetineerden te vertellen waarom ik vast zat. Als je veroordeeld bent voor een zedenmisdrijf dan ben je echt uitschot binnen. En ik heb ook contact gezocht met mijn ouders. Die had ik al heel lang niet gesproken.’

‘Omdat ik bang was dat hij mij op zou komen zoeken, wilde ik weten wanneer hij vrij zou komen. We hebben afgesproken dat hij me zou laten weten wanneer hij met proefverlof gaat en hij heeft me beloofd me niet op te komen zoeken. Na de ontmoeting hebben we elkaar opnieuw geschreven. Ik was benieuwd naar het gevangenisleven. Hij vertelde me dat hij nog nooit had verteld aan medegedetineerden waarom hij vastzit, omdat een zedenmisdrijf het laagste van het laagste blijkt te zijn. Door onze ontmoeting heeft hij toch de moed gehad om het te vertellen. Het gaat nu goed met me, ook omdat ik er iets mee doe. Ik wil niet in een hoekje gaan zitten en mijzelf beperken. Ik wil leven. Onder andere door het contact met de dader is het aan het helen.’ (www.slachtofferinbeeld.nl)

Om het slachtofferbewust werken binnen de reclassering te bereiken bestaan er diverse herstelgerichte activiteiten. Er is een onderscheid te maken tussen activiteiten die van belang zijn om het slachtofferbewustzijn te creëren bij de reclasseringswerkers en herstelgerichte activiteiten die direct uit te voeren zijn met de cliënt.

Elke reclasseringswerker wordt geacht om via een digitale scholingsmodule kennis te nemen van slachtofferbewust werken. Daarnaast bestaat er een methodische handreiking voor de 3RO die de reclasseringswerkers dienen toe te passen tijdens hun werkzaamheden. Wanneer er informatie beschikbaar is over het slachtoffer (wensen, letsel, angst), moet dit worden meegenomen in het reclasse-

ringsadvies en in het toezicht.²⁰ De toezichthouder dient in zijn toezichtplan de eventuele betaling van een schadevergoeding aan het slachtoffer mee te nemen als doel en dient deze betaling ook te volgen. Daarnaast is het van belang dat toezichthouders in hun toezichtrapportages en voortgangsverslagen beschrijven in hoeverre de cliënt slachtofferbewust is. Dus hoe kijkt de cliënt naar het slachtoffer? Leeft de cliënt met het slachtoffer mee? Beseft de cliënt dat hij schade heeft berokkend waar hij verantwoordelijk voor is en dat zijn huidige gedrag en keuzes opnieuw invloed kunnen hebben? Dit geldt ook voor de adviseurs. Zij moeten in het reclasseringsadvies beschrijven in hoeverre de cliënt slachtofferbewust is. De schalen 1 (analyse aspecten huidige delict) en 12 (pro-criminele houding) van de RISC hebben betrekking op het slachtofferbewustzijn van de cliënt en nodigen de adviseurs uit om hier vragen over te stellen. Het 'slachtofferbewustzijn van de cliënt' is geen expliciet onderdeel in de RISC, waardoor het vraagt om alertheid van de adviseurs. Als er geen informatie beschikbaar is over het slachtoffer, dan dienen de toezichthouders en adviseurs te proberen deze gegevens te achterhalen. Ook dienen zij contact op te nemen met de ambassadeur van het slachtofferbewust werken indien de cliënt verdachte of dader is van een ernstig geweldsmisdrijf, zedendelict of levensdelict, zodat deze ambassadeur of de reclasseringwerker zelf contact kan opnemen met Slachtofferhulp Nederland om te informeren naar het slachtoffer. De reclasseringswerkers moeten dus op de hoogte zijn van de samenwerkingsafspraken.²¹

Als de wensen van het slachtoffer bekend zijn, moeten deze, voor zover mogelijk en haalbaar, worden meegenomen in het reclasseringsadvies als bijzondere voorwaarden. Dit mag niet in strijd zijn met de rechten van de cliënten. Als de wensen van het slachtoffer niet tot een concreet advies leiden, wordt de afweging onder vermelding van die wens(en) wel vermeld. Werkbegeleiders of medewerkers kwaliteit dienen te controleren of het slachtofferbewustzijn van de cliënt in de reclasseringsadviezen, toezichtplannen en toezichtrapportages is beschreven. Wanneer dit er niet in staat, is het de bedoeling dat zij contact opnemen met de adviseurs en toezichthouders en moeten zij hen aansporen dit waar mogelijk alsnog te doen.²²

Tijdens de gesprekken met cliënten is het van belang dat de reclasseringswerkers de mogelijke gevolgen voor het slachtoffer regelmatig aanhalen. Ook is het belangrijk dat ze de mogelijkheden met betrekking tot herstellbemiddeling bespreken tussen het slachtoffer en de cliënt. Als een cliënt openstaat voor herstellbemiddeling, dienen de reclasseringswerkers de cliënt te verwijzen of aan te melden bij Slachtoffer in Beeld. Als er een gesprek tot stand komt, is het van belang dat de reclasseringswerkers dit gesprek ook nabespreken met de cliënt. Daarnaast is

20 Advisering (voorafgaande aan het strafproces) en het houden van toezicht (na oplegging van de straf en eventuele bijzondere voorwaarden) zijn binnen de reclassering van elkaar gescheiden taken. Reclasseringstoezicht wordt gedefinieerd als: controle op- en begeleiding bij het nakomen van door OM, ZM en DJI opgelegde (bijzondere) voorwaarden, het signaleren van (dreigende) overtreding en het stimuleren en motiveren van de veroordeelde zich aan de (bijzondere) voorwaarden te houden.

21 Persoonlijke mededeling, Heleen Nouse, ambassadeur slachtofferbewust werken, 8 juni 2016.

22 Persoonlijke mededeling, Heleen Nouse, ambassadeur slachtofferbewust werken, 8 juni 2016.

het van belang dat de reclasseringswerkers gebruikmaken van het 5G-model, het driecontextenmodel, de contextuele werkwijze en de opdrachten die staan genoemd in de methodische handreiking die zij hebben ontvangen.²³ Het 5G-model is een cognitief gedragsmatige aanpak die reclasseringswerkers kunnen inzetten tijdens de gesprekken met cliënten om te kijken hoe cliënten een situatie inschatten en hoe zij daarin handelen.²⁴ Daarnaast bestaat het driecontextenmodel voor het bespreekbaar maken van onderwerpen met een gevoelig aspect, waarbij drie contexten van belang zijn: de maatschappelijke, relationele en individuele context.²⁵ De contextuele werkwijze is gericht op het individu, zijn familie en overige sociale omgeving. Deze hele context wordt bij het gesprek betrokken.²⁶

Belemmeringen

Uit het onderzoek binnen de reclassering van het Leger des Heils blijkt dat er verschillende belemmerende factoren zijn die een rol spelen bij het slachtofferbewust werken. Een van de belangrijkste belemmeringen is dat het slachtofferbewust werken nog niet voldoende in de denk- en werkwijze van de reclasseringswerkers zit, waardoor zij er niet alert op zijn. De aangeboden hulpmiddelen zijn volgens de reclasseringswerkers niet praktisch genoeg. Een reclasseringswerker geeft aan: 'Ik vind dat er heel veel casussen buiten de kaders vallen waar de aangereikte middelen zich nu op richten. Cliënten met forse persoonlijkheidsproblematiek, situaties waarin dader/slachtoffer niet helder is. Ook komt het aandacht hebben voor indirecte slachtoffers er bekaaid vanaf.' Een deel van de reclasseringswerkers beschikt bovendien ook niet over voldoende kennis en vaardigheden om slachtofferbewust te kunnen werken, waardoor zij niet weten welke mogelijkheden er bestaan. Zo weet een groot aantal reclasseringswerkers niet dat er een methodische handreiking bestaat die zij dienen toe te passen tijdens hun werkzaamheden. Daarnaast geeft een grote groep reclasseringswerkers aan de hulpmiddelen zoals het 5G-model en het driecontextenmodel niet te gebruiken en een deel kent de modellen niet.

Er wordt vaak niet over slachtoffers gesproken indien een cliënt ontkent, bagateliseert, weerstand biedt of een persoonlijkheidsstoornis heeft. De reclasseringswerkers weten niet goed hoe zij om moeten gaan met dit type cliënten. Een reclasseringswerker geeft bijvoorbeeld aan dat het soms niet lukt om met de cliënt in gesprek te gaan over het slachtoffer vanwege 'de ontkennende houding van de cliënt en het vast blijven houden aan de onschuld'. In een aantal gevallen bepalen de reclasseringswerkers zelf wanneer zij wel of niet slachtofferbewust

23 Persoonlijke mededeling, Heleen Nouse, ambassadeur slachtofferbewust werken, 8 juni 2016.

24 Themapagina slachtofferbewust werken, enkel beschikbaar voor reclasseringswerkers via <http://onlineleren.reclassering.nl/mod/scorm/player.php>.

25 M. Elbersen, 'Werken aan herstel: het slachtoffer in beeld', in: A. Menger, L. Krechtig & J. Bosker (red.), *Werken in gedwongen kader: methodiek voor het forensisch sociaal werk*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2013, p. 415-436.

26 E. Openneer, *Herstelgericht reclasseren: een contextuele benadering* (masterthesis), Ede: Christelijke Hogeschool Ede 2014, p. 21; E. Openneer, 'Herstelgericht reclasseren: De contextuele benadering als kader voor herstelgericht werken', *PROCES* 2015, p. 208-217.

werken. Dit baseren zij op het type cliënt en het soort delict. Volgens een reclasseringswerker is bijvoorbeeld 'de psychiatrie in dien mate aanwezig dat er geen ruimte voor is'. Een andere reclasseringswerker geeft aan: 'ik vermeld het slachtofferbewustzijn van de cliënt alleen indien ik dit zelf van belang vind' of 'ligt aan het delict en hoe het gesprek verloopt'. Ook worden tijdgebrek en de hoge werkdruk vaak als belemmeringen gezien; 'meer dan een volle caseload, waardoor het al een hele kunst is om de meer basale taken uit te voeren en bij te houden'. Bovendien zijn niet alle reclasseringswerkers op de hoogte van hun taken omtrent het slachtofferbewust werken. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de reacties 'ik wist niet dat dit een optie was' en 'dit ligt niet in mijn takenpakket'. De onwetendheid over hun takenpakket is daarmee ook een belemmerende factor.

Tot slot bestaan er belemmeringen vanwege de privacywet- en regelgeving, waardoor slachtofferorganisaties zoals Slachtofferhulp Nederland en het slachtofferloket vaak terughoudend zijn met het verstrekken van persoonsgegevens over het slachtoffer. Een reclasseringswerker probeerde bij Slachtofferhulp Nederland te informeren naar het slachtoffer, 'maar kreeg toen te horen dat deze informatie niet versterkt werd. Toen ben ik afgehaakt.' Deze terughoudendheid komt doordat het slachtofferbewust werken als taak van de reclassering (nog) niet wettelijk is vastgelegd. Wij zullen deze juridische belemmeringen hier niet verder uitwerken; deze zullen op ambtelijk- en beleidsniveau verder worden aangepakt.

Conclusie: wat is er nodig?

Om terug te komen op de vraag in de titel, 'hoe slachtofferbewust werken we binnen de reclassering?', kan geconcludeerd worden dat er nog verschillende mogelijkheden liggen voor de reclassering van het Leger des Heils, maar wellicht ook voor de andere reclasseringsorganisaties, om het slachtofferbewust werken te optimaliseren.

Iedere toezichthouder, adviseur en werkbegeleider vindt het van belang om meer slachtofferbewust te gaan werken, en de meerderheid geeft ook aan de digitale scholingsmodule te hebben doorlopen, de presentatie van de ambassadeurs en de methodische handreiking. De reclasseringswerkers van het Leger des Heils in de units Amsterdam, Arnhem, Eindhoven en Utrecht werken volgens henzelf in eerste instantie daarmee ook behoorlijk slachtofferbewust. Wanneer er doorgenvraagd wordt naar de herstelgerichte activiteiten die zij hierbij dienen te gebruiken, blijkt dat het merendeel deze niet consequent toepast, niet of onvoldoende kent of niet over de juiste informatie beschikt. Het feit dat het merendeel de herstelgerichte activiteiten nog niet consequent toepast, is wellicht te verklaren door de vele belemmerende factoren die de reclasseringswerkers ondervinden bij het slachtofferbewust werken.

Om meer slachtofferbewust te kunnen werken is het blijkens het onderzoek nodig meer praktische en methodische handreikingen te bieden, meer informatie te verstrekken, het onderwerp te blijven herhalen, door controle en motivatie door de werkbegeleiders (in het geval van de reclassering van het Leger des Heils), door casuïstiek te bespreken met collega's, door betere en duidelijkere samenwer-

kingsafspraken te maken met ketenpartners, door een beschrijving van het werkproces te verstrekken, door meer tijd beschikbaar te stellen voor het slachtofferbewust werken, door een onderdeel 'slachtofferbewust werken' in de RISc en quickscan²⁷ toe te voegen. Verder zou de privacywet- en regelgeving enigszins aangepast moeten worden en/of meer duidelijkheid moeten worden verschaft aan de reclasseringswerkers over wat wel en niet mag met betrekking tot de privacywet- en regelgeving.

Het is belangrijk dat de reclasseringswerkers door de ambassadeurs ingelicht worden over hun taken omtrent het slachtofferbewust werken, zodat zij goed weten wat er van hen verwacht wordt. Hierdoor zal het aantal reclasseringswerkers dat slachtofferbewust werkt zeer waarschijnlijk omhoog gaan. Bovendien zullen de toezichthouders en adviseurs genoodzaakt worden om meer slachtofferbewust te gaan werken wanneer de werkbegeleiders hen meer controleren en stimuleren met betrekking tot het slachtofferbewust werken. Om ervoor te zorgen dat het slachtofferbewust werken meer in het systeem komt van de reclasseringswerkers is het belangrijk om de informatie meer onder de aandacht te brengen bij de reclasseringswerkers door het vaker te herhalen. Dit kan door wekelijks casuïstiek te bespreken of door bijvoorbeeld iedere maand een nieuwsbrief te versturen met daarin actuele en interessante informatie over het slachtofferbewust werken. Ook is het goed om een stappenplan te realiseren met daarin het werkproces voor het slachtofferbewust werken. Hierin dienen de reclasseringswerkers in één oogopslag te kunnen zien hoe zij in diverse situaties moeten handelen.

Het is essentieel dat er een nieuwe praktische en methodische handreiking komt waar medewerkers direct mee aan de slag kunnen. De huidige methodische handreiking die de reclasseringsmedewerkers moeten gebruiken, blijkt in de praktijk niet praktisch genoeg te zijn. Er dienen meer voorbeelden in te staan en bovendien dient er expliciet te worden beschreven hoe de reclasseringsmedewerkers om moeten gaan met het slachtofferbewust werken wanneer cliënten ontkennen, bagatelliseren, weerstand bieden of een persoonlijkheidsstoornis hebben. Er moet voor worden gezorgd dat het slachtofferbewust werken op een goede methodische manier wordt ingezet, waardoor de cliënt niet het gevoel krijgt dat de reclasseringsmedewerker enkel de belangen van het slachtoffer in acht neemt. Indien dit gebeurt, zal dit mogelijk leiden tot weerstand vanuit de cliënt, wat het slachtofferbewust werken niet ten goede komt. Mogelijk kan de handreiking groepsgewijs besproken worden met de ambassadeur van het slachtofferbewust werken, waardoor de reclasseringswerkers verplicht zijn om deze door te nemen. Om het slachtofferbewust werken te optimaliseren is het van belang dat het perspectief op het slachtoffer door de cliënt een vaste plek krijgt in het adviesformat. De reclasseringswerkers worden op deze manier gestimuleerd om hier naar te kijken, waardoor het niet vergeten kan worden.

Daarnaast zal het goed zijn om in de basisopleiding die nieuwe reclasseringswerkers volgen aandacht te besteden aan hoe je op een goede manier slachtofferbewust kunt werken. De nieuwe reclasseringswerkers kunnen op deze manier

27 Een beknopt risicotaxatie-instrument waarmee in korte tijd een inschatting wordt gemaakt van het recidiverisico.

meteen het slachtofferbewust werken in hun werkproces opnemen. Dit zal er aan bijdragen dat over een aantal jaren het slachtofferbewust werken volledig is opgenomen in de werkzaamheden van de reclasseringswerkers.

Voor de reclasseringsorganisaties is het van belang om betere en duidelijkere samenwerkingsafspraken te maken met ketenpartners zoals het slachtofferloket, Slachtofferhulp Nederland en Slachtoffer in Beeld. Dit zal het slachtofferbewust werken zeer waarschijnlijk ten goede komen. Naast betere samenwerkingsafspraken wordt er ook aanbevolen om de reclasseringswerkers te informeren over wat de verschillende ketenpartners doen, zodat zij weten voor welke informatie zij bij welke ketenpartner terecht kunnen. Dit kan bijvoorbeeld door middel van presentaties aan elkaar. Tot slot is het van belang dat de afdeling Beleid van de reclassering in landelijke overleggen met ketenpartners zich hard gaat maken voor de uitbreiding van de wettelijke reclasseringstaken, waardoor de mogelijkheden met betrekking tot het uitwisselen van informatie makkelijker gaat in verband met de nu geldende privacywet- en regelgeving.